

Per Blomén
Sankt Persgatan 78
602 33 Norrköping
011 – 18 34 41
0733 – 34 91 07

2001-10-20

pelle.blomen@tele2.se

Historia A, Lokal historia uppsats h:t 01

En inblick i Skeppare Societetens händelser och
aktiviteter 1641 - 2001

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	3
Syfte	3
Metod och material	3
Bakgrund.....	3
Reglementet.....	4
Åldermän.....	5
Skeppare Societeten/Gillet 1641 - 1897.....	5
Medlemmarna.....	5
Skeppare Societeten 1897 – 2001	6
Medlemmarna.....	7
Sammandrag.....	8
Slutsats	8
Käll- och litteraturförteckning	10
Otryckt.....	10
Litteratur.....	10
Internet	10

Inledning

Jag valde att skriva min uppsats i Norrköping på grund av att här finns en förening med mycket gamla anor som jag anser intressant. Hur kan då denna förening vara intressant för andra att läsa om? Själva föreningen som heter Skeppare Societeten känner inte många till. Det intressanta är att det är en societet och dagens societeter är oftast lite hemlighetsfulla och vill gärna verka för sig själva. Ordet societet betyder den högsta samhällsklassen, särskilt med tanke på dess sällskapsliv.

Syfte

Syftet är att få veta vad en societet sysslar med och har sysslat med, speciellt Skeppare Societeten. Huvudfrågan är då vilka som får vara med i föreningen och vad deras uppgift var förr och är nu.

Metod och material

Jag kommer att söka efter material på stadsarkiv och bibliotek. men jag är beredd på att jag inte kommer att finna så mycket där. Jag kommer huvudsakligen att inrikta mig på att finna material i Skeppare Societetens egna arkiv och lokaler. För sju år sedan fick Skeppare Societeten hjälp av Norrköpings Stadsarkiv att skapa ett riktigt arkiv för sina gamla handlingar. Torsdagen den 4 oktober 2001 har de inbjudit mig på ärtmiddag och jag ser chansen att fråga dess medlemmar det jag vill veta. Texterna som skrevs på 1700-talet är så svårlästa att jag tog del av de översatta texterna från den officiellt ej publicerade boken *Sjöstaden Norrköping* som gavs ut i samband med Skeppare Societetens 350 år jubileum 1991. Denna bok finns endast tillgänglig för medlemmarna och andra intresserade och kan endast köpas hos Skeppare Societeten.

Bakgrund

Skeppare Societeten fanns redan 1641 men var då ett så kallat Skepparegille under Norrköpings Hantwärvssocietet, som idag kallas Hantverkarföreningen. Gillen var vanliga i Sverige under 700-talet t.o.m. 1500-talet, men 1544 efter ett beslut i Västerås förekom de endast inom hantverkarskråna. Ett gille i detta sammanhang är ett brödraskap där man möts för sammanträden och fester.¹

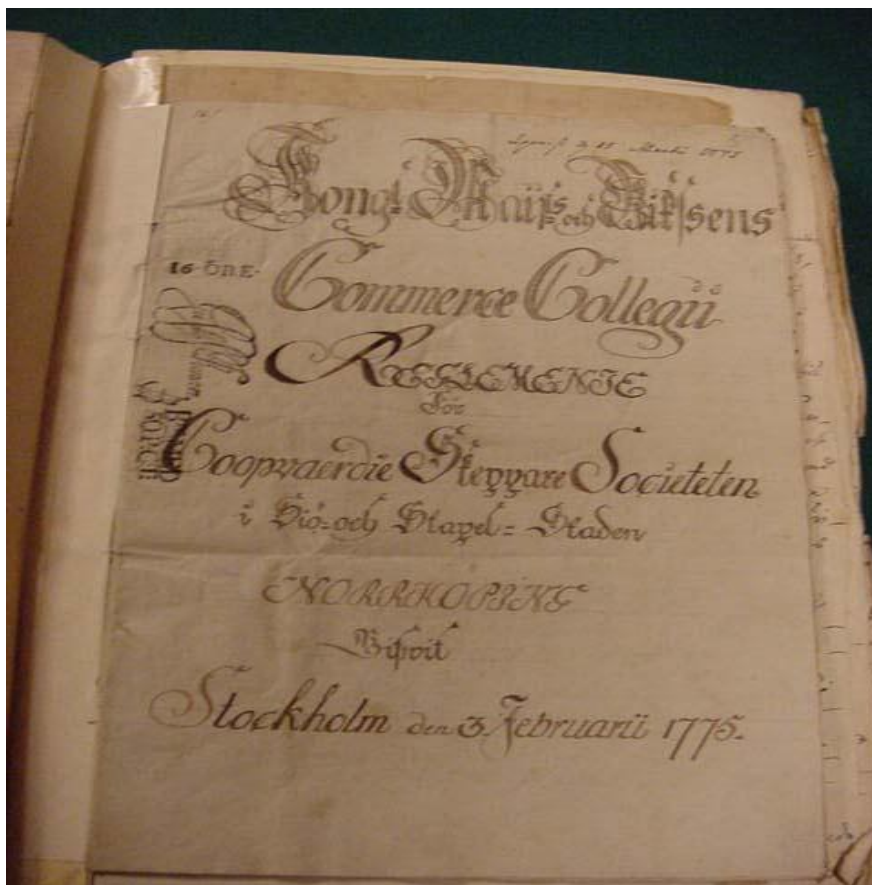
Skepparna var i antal de största i Norrköpings Hantwärvssocietet. Det är svårt att säga exakt hur många, men i räkneskapsboken från 1770 var deras inbetalning av medlemsavgifter på 109,16 daler och för de närmast på 60 daler (bryggarna)². 1771 beslöt Skeppare Societeten att gå ur och bilda en egen societet. Först trodde man att de gick ur 1772, därav sigillet som anger 1772 som finns på första sidan. En av de avgörande orsakerna att de bildade

¹ Läs mer om gillen i N-A Bringéus *Gillesmaten* (1978)

² Norrköpings Hantwärvssocietets räkneskapsbok 1770-1787, Norrköpings Stadsarkiv

eget var att de själva skulle kunna ta egna beslut om regler och förordningar gällande skepparna i hamnen, utan att de övriga hantverkarna skulle ha något att säga till om.³

Reglementet

(Foto av författaren 4/10-01 bild från original reglementet. Skeppare societetens arkiv.)

Den 3 februari 1775 stadfäste "Kungliga Majestätiska och Rikets Commerce Collegium Reglemente för Coopvardie Skeppare Societeten i Sjö – och Stapelstaden Norrköping", fyra år efter det att skepparna gått ur Hantwärfarsocieteten. Detta reglemente har reviderats år 1897, 1966 och 2000. Vissa paragrafer i reglementen har funnits sedan 1775 som exempel att understödja aktiva ledamöter och deras efterlevande. Ett exempel är att Societeten ekonomiskt stödjer en änka och dess omyndiga barn samt lämnar begravningshjälp. Men även att stödja medlemmarna om de drabbas av långvariga sjukdomar.⁴

(Efter uppsatsens färdigställande har reglementet reviderats 2006 och 2011.)

³ Skeppare Societetens, en kort sammanfattning av dess historia, Skeppare Societetens arkiv

⁴ Skeppare Societeten reglemente 2001

Åldermän

Från 1775 och än idag har ordförandeposten i Societeten har innehaft av åldermännen. En ålderman är inte alltid den som varit med längst eller är äldst. Beteckningen ålderman är gammalt och användes förr inom hantverkarskrån och gillen. 1775 - 1778 var Samuel P. Wåhlander Societetens förste ålderman. Han fick sitt burskap 1763. Idag (år 2001) är Kaj Janérus sjökaptan och f.d. generaldirektör på Sjöfartsverket ålderman. Han har suttit på posten sedan 1999. Sedan 1775 har Societeten haft 28 olika åldermän. En har haft posten vid två olika tillfällen och det var Johan Nystrand 1782 – 1788 och 1793 – 1812. Anledningen till uppehållet var att han 1789-90 var i rysk fångenskap.⁵

Skeppare Societeten/Gillet 1641 - 1897

Skeppare Societetens uppgift är helt olik från förr och idag. När allt började 1641, när skepparna var medlemmar i Hantwärgssocieteten, var den som en arbetsgivarförening. De som fick tillträde var skeppare som hade burskap. Burskap godkändes av minst två personer som redan hade burskap.⁶ De undervisade även frivilligt inom navigation för att förbättra standarden inom sjöfarten, detta mycket på grund av att staten inte hade resurser till detta. De inrättade också en besparings- och fattigkassa, där fattiga och sjuka samt hemkomna skeppsbrutna kunde få stöd.

Innan en skeppare blivit borgare skulle han betala en avgift till denna kassa. Hur mycket de betalade berodde på fartygets storlek. I början kunde en skeppare få betala upp till 100 daler (1775) men detta ändrades snart och blev en mycket mindre avgift på ca 10 riksdaler (1777). (Det kallades daler fram till 1777 och därefter kallades det riksdaler till 1873 då Sverige började använda beteckningen kronor)⁷. En avgift fanns också när de avseglade. Till en hamn i Östersjön skulle de betala en daler och fyra daler om resan var till Nordsjön.⁸

Medlemmarna

För att vinna inträde i societeten 1771 – 1864 var man tvungen att inneha burskap, endast borgare kunde få burskap och detta fick de för att kunna utföra sitt hantverk⁹. Från 1771 har reglementen förvånansvärt nog inte ändrats förrän 1897. Som jag nämnde försvann burskapet 1864. Då var medlemskravet, förutom att den sökande skulle ha styrmans – eller sjökaptensexamen, att han även skulle ha trafikerat Norrköping som befäl minst ett seglationsår (detta krav försvann i 1966 års reglemente). En annan nyhet för att locka fler medlemmar, var att "andra i sjöfarten i Norrköping

⁵ Skeppare Societeten, en kort sammanfattning av dess historia, Skeppare Societetens arkiv

⁶ Hantwärgande borgerskaps medlemsförteckning från år 1670, Norrköpings Stadsarkiv

⁷ <http://hem.passagen.se/sedel/index.htm>

⁸ Skeppare Societetens, en kort sammanfattning av dess historia, Skeppare Societetens arkiv

⁹ Skeppare Societetens reglemente 1775, Skeppare Societetens arkiv

intresserade personer" kunde väljas in i Societeten ¹⁰. Dessa medlemmar kallades passiva medlemmar. Men de passiva medlemmarna (ändrades senare för att heta övriga medlemmar) kunde inte delta i besluten och denna paragraf finns ännu med i nuvarande reglemente. ¹¹ En aktiv medlem har styrmans eller sjökaptensexamen ¹².

En speciell kassalåda anskaffades 1775 med tre nycklar. Dessa tre olika nycklar innehades av tre personer i styrelsen som hade varsin nyckel. I denna låda förvarades alla pengar som betalades in av medlemmarna. Kassalådan finns kvar än idag och finns hos Skeppare Societeten men endast som ett fint minne.

(Foto av författaren 4/10-01 bild av kassakistan. Skeppare Societetens arkiv.)

Skeppare Societeten 1897 – 2001

Sedan mitten av 1960-talet har Skeppare Societeten egna lokaler som ligger i centrala Norrköping. Byggnaden ägde Skeppare Societeten från 1960 – 1982. Nu hyr de källarutrymmena som används som lokal. Dessförinnan hade Skeppare Societeten lånat olika lokaler av sjömanshuset, hamnkontoret eller stuveribolaget. I de egna lokalerna har de styrelserum, bibliotek, sammankomstrum, pubhörna och kök. Här samlas man och berättar gamla sjömanshistorier eller bjuder in föredragshållare till sina middagar. I Societetens lokaler samlas de för ärtmiddagar, pubaftnar, sammanträden m.m. Ärtmiddagarna sker i regel första torsdagen varje månad under höst, vinter och vår. Detta är en gammal tradition och det serveras ärtsoppa med varm punsch, pannkakor med grädde och sylt samt kaffe och konjak. Traditionenligt skrivs fortfarande alla protokoll från styrelsemöten och årsmöten in för hand i en särskild protokollsbok ¹³.

¹⁰ Skeppare Societeten reglemente 1897

¹¹ Skeppare Societetens historia, otryckt material, okänd författare och okänt år, Skeppare Societetens arkiv.

¹² Skeppare Societetens Reglemente 2000

¹³ Skeppare Societetens, en kort sammanfattning av dess historia, Skeppare Societetens arkiv.

(Skeppare Societetens sammankomstrum, foto taget av författaren 4/10-01).

Medlemmarna

Förr var medlemmarna endast skeppare som just då jobbade som befäl på något skepp. Idag skall de aktiva medlemmarna ha jobbat som befäl men det är få som gör det nu. De flesta av medlemmarna jobbar i hamnen eller på Sjöfartsverket eller är pensionärer. 1975 flyttade Sjöfartsverket till Norrköping från Stockholm och Societeten fick betydligt fler medlemmar än innan. Många av medlemmarna har haft eller har höga jobb inom samhället. En del har varit verkställande direktörer för Norrköpings Stuveri AB. I huvudsak har alla haft jobb länge och har stabila jobb när de blir medlemmar i Skeppare Societeten¹⁴.

År 2000 valdes de första kvinnorna in i Skeppare Societeten då tre kvinnor blev invalda. Dessförinnan har det enligt reglementet inte varit något hinder för en kvinna att bli invald i Skeppare Societeten. Först 1966 tog den första kvinnan styrmansexamen och detta skedde i Göteborg.

I dag har Skeppare Societeten 37 aktiva medlemmar och 36 övriga medlemmar. Den äldsta i föreningen är 88 år gammal och blev medlem 1976. Den medlem som varit med längst i föreningen är 87 år och blev medlem 1966. De flesta medlemmarna är födda på 30- och 40-talet, en är född på 70-talet och det är en kvinna. En person kan inte söka till Societeten utan kan bara erbjudas ett medlemskap av en aktiv medlem. Styrelsen beslutar sedan om han eller hon klarar kriterierna för att kunna vara med¹⁵. ”Inväljes aktiv ledamot efter att ha uppnått 40 års ålder erlägges vid inträdet det antal årsavgifter som åldern överstiger 40 år.”¹⁶ En person får inte ha fyllt 60 år för att bli ny aktiv medlem. Anledningen till allt detta är att årsavgiften för aktiva medlemmar försvinner när man fyllt 65 år. Avgifterna går bl.a. till en kassa som betalar ut pengar till änkor och hjälp till begravning. Detta gäller bara de aktiva medlemmars anhöriga¹⁷.

(Efter uppsatsens färdigställande har kriterierna för inval ändrats. Se Reglementet §§ 2 och 3.)

¹⁴ Skeppare Societetens arkiv

¹⁵ Skeppare Societetens arkiv

¹⁶ Skeppare Societetens reglemente 2000

¹⁷ Skeppare Societetens reglemente 2000

Sammandrag

Skeppare Societeten bildades 1641 men var då ett så kallat gille inom Hantwårksarsocieteten. Skepparna var till antal medlemmar det största gillet. De ville ha mer att bestämma och 1771 bildade de en egen societet. Först 1775 fick de ett eget reglemente utfärdat av "Kungliga Majestätiska och Rikets Commerce Collegium Reglemente för Coopvardie Skeppare Societeten i Sjö – och Stapelstaden Norrköping". Detta reglemente har reviderats 1897, 1966 och 2000.

Medlemmarna var skeppare, befäl på båtar som trafikerade Norrköping. Deras uppgift var att se till att skepparna hade rätt utbildning och lära ut navigation. Varje skeppare betalade en viss medlemsavgift beroende på skeppets storlek. Dessa pengar gick till en så kallad fattigkassa som gick till skepparens fru och barn om han omkom. Men även om skepparen fick en långvarig sjukdom. Detta gäller än idag för de aktiva medlemmarna, de som har styrmans- eller sjökaptensutbildning. Sedan 1897 får även de med intresse av sjöfarten bosatta i Norrköping vara med och dessa medlemmar kallas övriga medlemmar. Övriga medlemmar kan inte delta i några beslut men de kan komma med förslag.

Skeppare Societeten har en egen lokal där de träffas för middagar, sammanträden m.m. De flesta av medlemmarna är idag inte seglande sjökaptener eller styrmän utan jobbar bl.a. i hamnen eller Sjöfartsverket. Dagens ålderman är sjökapten och f.d. generaldirektör på Sjöfartsverket Kaj Janérus. I dag har Skeppare Societeten 37 aktiva medlemmar (varav två är kvinnor) och 36 övriga medlemmar (år 2001).

Slutsats

Mitt försök att finna material på Norrköping Stadsbibliotek visade sig vara fruktlöst. Här fanns inget om Skeppare Societeten. Jag gick igenom mikrofilmer från Norrköpings WekoTidningar som den hette då. Jag inriktade mig på åren 1770 – 1771 men fann tyvärr inget av värde för min uppsats där. Anledning till att jag sökte information just de åren är att det var då Skepparna gick ur Hantwårkssocieteten och bildade en egen societet. Norrköpings Stadsarkiv hade bara material från den tiden skepparna var med i Hantwårkssocieteten. Där fann jag lite nyttig information. Mest information fann jag i Skeppare Societetens egna arkiv, där jag även fann originalet av det första reglementet från 1775. Den 4 oktober var jag inbjuden på ärtmiddag. Det var då jag fick chansen att gå in de "heliga" arkiven och införskaffa den information jag ville ha. Deras lokaler är fyllda av skepparhistoria och här finns mycket för den sjöfartsintresserade. När man kliver in i styrelserummet fylls man av historia bara genom att titta runt i rummet. Se bild på nästa sida.

(Foto av författaren, styrelserummet Skeppare Societeten. 4/10-01.)

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt

Hantwärande borgarskaps medlemsförteckning från år 1670, Norrköpings Stadsarkiv, 2001

Norrköping Hantwärs societet räkenskapsbok

1770-1787, Norrköpings Stadsarkiv

Skeppare Societetens reglemente, Norrköping, från åren 1775, 1897, 1966 och 2000.

Skeppare Societeten i Norrköping – *en kort sammanfattning av dess historia*, okänd författare, okänt år

Skeppare Societeten Matrikel 2001

Litteratur

Carlgren Björn m.fl., *Sjöstaden Norrköping – Skeppare Gillet & Skeppare Societeten 1641 – 1991*, Norrköping, 1991

Internet

Sveriges Sedlar, <http://hem.passagen.se/sedel/index.htm>, 2001-11-13

Myntsysteem för svenska sedlar	År
1 skeppund metallvikt = 20 markpund = 400 mark metall = 136,02432 kg Cu 1 skeppund metallvikt = 4/5 skeppund viktualievikt = 320 skålpund viktualievikt	
1 daler silvermynt(16,5 g Ag) = 2 ½ daler kopparmynt = 2/3 riksdaler(25,3 g Ag) 1 daler sm i plåtmynt = 1510 g Cu (1 daler km = 604 g Cu)	1660
1 daler silvermynt (14,4 g Ag) = 4 mark = 32 öre sm = 3 daler kopparmynt Dukat (3,4 g Au) och riksdaler (25,7 g Ag) var internationella handelsmynt	1665
1 daler silvermynt = 3 daler kopparmynt = 1/3 riksdaler (= 2 caroliner = 4 mark) 1 daler sm i plåtmynt = 756 g Cu (1 daler km = 252 g Cu) = 1/180 skeppund Cu 1 daler sm i nödmynt och myntsedlar = 2 + 14 öre sm (= ½ daler sm) 1 daler sm carolin = 4 mark i silvermynt = 1,59 daler sm i plåtmynt 1 daler sm courant = 32 öre i silvermynt = 1,03 daler sm i plåtmynt Kopparmyntfot 1719-1745; Pappersmyntfot 1745-1776	1719
1 riksdaler = 48 skilling (= 18 daler kopparmynt i sedlar) 1 skilling = 12 runstycken (= 4 öre sm = 12 öre km) Silvermyntfot 1777-1791; Pappersmyntfot 1791-1803	1777
1 riksdaler specie = 1 ½ riksdaler riksgäld 1 skilling koppar = 28,3 g Cu = 6/28800 skeppund Cu (= 2 öre sm) Silvermyntfot 1803-1810; Pappersmyntfot 1810-1834	1803
1 riksdaler specie = 2 2/3 riksdaler banco = 4 riksdaler riksgäld	1834

Silvermyntfot 1834-1873, 1 riksdaler specie = 25,50 g rent silver	
1 riksdaler riksmünt = 100 öre (= ¼ riksdaler specie = 1 riksdaler riksgäld) 1 rd rmt = 2 ort (4,25076 g) tolvlödigt (12/16 = 75 %) silver = 6,376 g rent silver 1 carolin (2,9 g Au) = 10 francs enligt latinska myntunionen 1868-1872 [Finland 10 mark (2,9 g Au) och 20 mark guld enligt samma myntunion år 1878-1913]	1855
1 krona = 100 öre (= 1 riksdaler riksmünt) = 100/248 g Au Guldmyntfot 1873-1914 och 1924-1931, 1 kr = 0,4032258 g rent guld ± 0,15% Dollarmyntfot 1951-1970 med fast växelkurs 1 USD = 5,18 SEK ± 1% (1 troy oz Au = 35 USD d.v.s. 1 kr = 31,103481/35/5,18 = 0,171558 g Au) Valutaormen ± 2,25% (DEM m.fl.) 1973-1977; Valutakorg (export) 1977-1991 1 kr 1875-1942 hade 6,0 g rent silver; 1 kr 1942-1968 hade 2,8 g rent silver	1873
Skandinaviska myntunionen 1873-1924 1 svensk krona = 1 dansk krona (1873) = 1 norsk krona (1875) = 100 öre Sverige: 1 kr = ¼ riksdaler specie = 32 skilling banco = 48 skilling riksgäld Danmark: 1 kr = ½ rigsdaler = 48 skilling; Norge: 1 kr = ¼ speciedaler = 30 skilling	
Metallpriser i juli 2001: 1 g Ag = 1,5 kr och 1 g Au = 95 kr samt 1 g Cu = 0,016 kr Således är silver 10 ggr och guld 38 ggr dyrare än när de användes som myntfot 1 kr-mynt (Ag=vit färg) 1942-1968 har ett silvervärde av hela 4 kr!! (cirkulerar idag)	